

Azərbaycanın taleyini və siyasətini keçdiyi ömür yolu ilə dəyişən, şanlı tarix yazan, hüquqi və dünyəvi dövlət quran Heydər Əliyev

Azərbaycanın çox əsrlik tarixinə nəzər saldıqda itkilərimiz qazandıqlarımızdan daim çox olmuşdur. Bu itkilərimiz məskunlaşdığımız tarixi torpaqlardan zorla köçürülməmişdə, soyqırımlara məruz qalmağımızda, torpaqlarımıza başqa millətlərin yerləşdirilməklə millətimizin etnik tərkibinin dəyişdirilməsində, millətin birlik ruhunda formalaşmasında və tərbiyələnməsində xidmətləri ola biləcək düşünür və şəxsiyyətlərinin məhv edilməsində, ən əsası torpaq itkilərimiz fonunda ifadə olunmuşdur. Tarixin müxtəlif vaxtlarında vahid, bütöv bir xalq kimi birləşməmişə imkan verilməmiş, daim qısa müddətli dövrlər ərzində dövlətçilik tariximiz olmuşdur. Tarixin birləşməyimizi tələb edən ən əsas mərhələlərində vahid bir nöqtədən çıxış edib birləşməyimiz bu və ya digər səbəblərdən mümkün olmamışdır. Nəticədə bütöv Azərbaycan cənub, şimal və qərb olaraq parçalanmış, torpaqlarımızda başqa bir dövlət yaradılmış, torpaqlarımız sayəsində qonşu dövlətlərin əraziləri genişlənmiş, son yüz ildə 1,5 milyona yaxın soydaşımız öz tarixi torpaqlarından zorla köçürülmüş və bu illər ərzində dəfələrlə soyqırıma məruz qalmışdır. Həmin ərazilərdən ya xalqımız zorla köçürülmüş, tarixi irsi tamamilə məhv edilmiş, ya da öz dövlətindən, xalqından zorla ayrılaraq yaşayışını davam etdirməkdədir. Bu tarixi dəyişməyə cəhd edən tarixi şəxsiyyətlərimiz olsa da bu tam və uzun bir müddət ərzində mümkün olmamışdır. Lakin, Ulu Öndər Heydər Əliyevin keçdiyi ömür yoluna nəzər salsaq bu tarixi dəyişdiyi, torpaqlarımızın mövcud sərhədlər daxilində qorunub saxlanmasında, ana dilimizin rəsmi dil kimi formalaşmasında, milli dəyərlərimizin və adət-ənənələrimizin gələcək nəsillərə ötürülməsində, milli kadrların yetişdirilməsində, ordu quruculuğunda, bir millətin, xal-

Mənim həyatım ən gənc vaxtlarımdan Azərbaycan xalqının taleyi ilə bağlıdır, Azərbaycana həsr olunubdur.

Heydər Əliyev

qın formalaşmasına səbəb ola biləcək bütün sahələrin inkişafında misilsiz və birinci dərəcəli xidmətləri olmuşdur. Belə ki, Ulu Öndər Heydər Əliyev keçdiyi ömür yolu ilə yeni bir şanlı tarix yaratmış, misilsiz fəaliyyəti gələcək nəsillərə bir nümunə olmuş, gərgin və fasiləsiz əməyi nəticəsində xal-

qımız yuxarıda sadaladığım hallara məruz qalmamış və bir daha məruz qalmaması üçün özünün zəngin ideya və təcrübələrini xalqına ötürmüş, keçmiş tarixi daim öz çıxışlarında xatırlatmış, hakimiyyətinin bütün mərhələlərində maarifləndirici istiqamət götürmüş və xalqın gələcək həyatına, yoluna işıq salmışdır. Bu gün isə onun fəaliyyətinin, gərgin əməyinin nəticələrindən nəinki xalqımız, hətta bütün qonşu xalqlar, müsəlman və türk dünyası faydalanır. Elə buna görə də, Ulu Öndərimizin adı dünyanın hər yerində böyük ehtiram, hörmətlə anılaraq uca tutulur. Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycanın Ümummilli Lideri kimi xalqı və dövləti qarşısındakı misilsiz xidmətləri Azərbaycan tarixini şanlı səhifələrini təşkil etməkdədir. Öz fəaliyyətində xalqının və dövlətinin ali mənafeyini daim əsas norma və prinsip kimi qəbul edən Ümummilli Liderimiz bugünkü müstəqil Azərbaycanın banisidir.

Müstəqil Azərbaycanın təməlini Ulu Öndər Heydər Əliyev hələ keçmiş SSRİ dönəmində, 1969-cu ildə Azərbaycan Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsinin birinci katibi seçildikdən sonra atmağa başlamışdır. Həmin dövrdə respublikamızın inkişafı arzuolunmaz səviyyədə olmuş, bütün sahələrdə digər müttəfiq respublikalardan geridə qalmışdır. Ulu Öndərin rəhbərliyi və məqsəd yönü siyasəti nəticəsində Azərbaycan SSRİ-də öz layiqli yerini tutmağa və adından bəhs etdirməyə başlamışdır. Müxtəlif sahələrin daimi tərəqqisi istiqamətində əsaslı addımlar atmış, sənaye

və iqtisadiyyatın yenidən dirçəldilməsi yönündə fəaliyyət istiqamətləri qurulmuşdur. Rəhbərliyi altında mühüm tədbirlər görülməklə digər sahələrin inkişafına geniş şərait yaradılmışdır. Ümummilli Liderin Respublikaya rəhbərlik etdiyi 1969–1982-ci illərdə ölkədə yüzlərlə zavod, fabriklər, istehsal sahələri yaradılmış, yeni sənaye müəssisələri istifadəyə verilmiş, 1970-80-ci illərdə Azərbaycan dünyanın 65 ölkəsinə 350 adda məhsul ixrac etmişdir. Artıq 1982-ci ildə Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişaf səviyyəsinə görə SSRİ miqyasında qabaqcıl yerdə dayanmışdır. Bu tədbirlərin fonunda isə ümummilli inkişafın təmin edilməsi naminə strateji quruculuq prosesinə başlanılmış, milli kadrların yetişdirilməsinə böyük əhəmiyyət və qayğı göstərilmiş, gənclərimiz SSRİ-nin ali məktəblərində təhsil alması üçün əsaslı addımlar atılmışdır. Həmin kadrlar bugünkü müstəqil Azərbaycanın idarəçilik sistemində yer tutaraq dövlətçilik ənənələrinin yaşamasına öz töhfələrini vermişdir. Ulu Öndər çox gözəl bildirdi ki, ordusu olmayan bir xalq müstəqilliyini əldə edib qoruya bilməz. Buna görə də təşəbbüsü ilə Bakıda Cəmişid Naxçıvanski adına Hərbi Məktəb yaradılmışdır. Həmin vaxt bu qərarı vermək böyük cəsarət və qətiyyət tələb edirdi.

Azərbaycanda milli hərbi kadr hazırlığı üçün baza rolunu oynayacaq məktəbin yaradılmasına o vaxtkı SSRİ rəhbərliyi bir-birinin ardınca Moskvadan Bakıya göndərilən komissiyalar Azərbaycanda belə bir hərbi məktəbə ehtiyac olmadığını əsaslandırmağa çalışsalar da, Ümummilli Liderin mahir diplomatiyası və uzaqgörən siyasəti bu cəhdlərin qarşısını almış, həmin məktəbin fəaliyyəti Azərbaycanda hərbi sənətinə marağın güclənməsinə, milli zabit kadrların hazırlanmasına gətirib çıxarmışdır. Təsadüfi deyil ki, C.Naxçıvanski adına Hərbi Məktəb Azərbaycan müstəqilliyini bərpa edəndən sonra ordu quruculuğunda əsas bazalardan birinə çevrilmişdir.

Milli-mənəvi dəyərlərimizin mənimsənilməsində, onun daha da təkmilləşdirilməsində də doğma dilimizin müstəsna rol oynadığı şübhəsizdir. Bu vacib amili nəzərə alan Ulu Öndər Heydər Əliyevin qərarlığı sayəsində 1978-ci ildə Azərbaycan SSRİ-nin Konstitusiyasında Azərbaycan dili dövlət dili kimi təsbit olunmuşdur. Bundan sonra, milli dəyərlərimizin təbliği və ideoloji əsasların gücləndirilməsi yönündə atılan addımlar ardıcılıqla davam etdirilmişdir. Azərbaycan dilinin idarəçilikdə geniş tətbiqi, fikir, düşüncə sahiblərinin, yaradıcı insanların keçmiş ittifaq miqyasında yubileylərinin keçirilməsi, elmi, ədəbi, mədəni abidələrin planlı şəkildə tədqiqi və nəşri Ulu Öndərin milli dövlətçiliyimizin ideoloji əsaslarının möhkəmləndirilməsi istiqamətində məqsədyönlü fəaliyyətinin praktik səmərəli nəticələri idi. Həmin dövrdə çəkilmiş

kinolar və yazılmış əsərlərdə də bu ideoloji meyarlar əsas götürülməklə azadlıq ideyaları pik həddə çatmışdır. Bu özünü “Babək” filimdə və Bəxtiyar Vahabzadənin yazmış olduğu “Gülüstan” poemasında bariz göstərmişdir. Ustad şairimiz Bəxtiyar Vahabzadənin “Gülüstan” poeması Sovet imperiyasının repressiya maşınının ən güclü vaxtlarında qələmə alınmış və Azərbaycan xalqının milli ruhunun, qan yaddaşının oyanmasında, istiqlal və bütövlük ideallarının qorunmasında müstəsna rol oynayan möhtəşəm əsərlərindəndir. Həmin illərdə dillər əzbəri olan “Gülüstan” poemasına görə Bəxtiyar Vahabzadənin taleyini 30-cü illərdə ən yaxşı halda

sürgün həyatı yaşamış mütəfəkkirlərin aqibəti gözlədiyi halda Ulu Öndər buna mane olmuş və şairimizi böyük bir bələdan, ölüm və ya sürgün həyatından xilas etmişdir. Bunun nəticəsində Azərbaycan xalqı müstəqillik qazandıqdan sonra da böyük bir şairin varlığından bəhrələnib mənəvi qidalanıb maariflənmişdir. “Babək” filmində isə ölüm ayağında belə olsa aktyorun azadlıq fikirlərini səsləndirməsi aydındır ki, sovet ideologiyası ilə heç cür uyğun gələ bilməzdi. Buna baxmayaraq böyük büdcə və gərgin bir əmək sayəsində əmələ gələn kino güclü bir Ulu Öndər siyasəti və qayğısı nəticəsində işıq üzü görmüş, həmin dövrdə və ondan sonrakı nəsillərə azadlıq ideyalarının yayılmasında mühüm və öncül rol oynamışdır. Bundan başqa, 26.10.1982-ci ildə Ulu Öndər Heydər Əliyev təşəbbüsü, diqqət və qayğısı ilə görkəmli Azərbaycan şairi və dramaturqu, fəlsəfi lirikanın təkrarsız nümunələrini yaradan Hüseyin Cavidin Sibirin əlçatmaz yerlərindən cənazesinin qalıqlarının Azərbaycana gətirilməsi ədəbi mühitimizdə əlamətdar bir tarix, uğurlu və cəsarətli bir addımın məntiqi nəticəsi kimi böyük ictimai-siyasi hadisə olmuşdur.

Bütün digər sahələrdə olduğu kimi, dövlət idarəçiliyi sistemində Ulu Öndər neqativ halların qarşısını alınmasından ötrü hüquqi bazanın formalaşması üçün ardıcıl addımlar atmışdır. Özünün təkmil dövlətçilik konsepsiyasında ədalət, qanunçuluq və hüquq qaydalarının təminatına da hər zaman üstünlük verən Ümummilli Lider Heydər Əliyev “ədaləti ədalətsizliklə bərpa etmək olmaz” deyərək dövlət idarəçiliyində

qanunun aliliyini, ədaləti əsas meyar kimi müəyyənləşdirmiş, vəzifə səlahiyyətləri ilə bağlı cinayətlərə, rüşvətxorluğa qarşı barışmaz münasibət nümayiş etdirmişdir. Bütün bu fəaliyyətlərin davamı kimi Ədliyyə Nazirliyinin də yenidən yaradılması Ümummilli Lider Heydər Əliyevin Azərbaycana rəhbərlik etdiyi dövrə təsadüf etmişdir. Azərbaycan SSR Ali Soveti Rəyasət Heyətinin 27 oktyabr 1970-ci il tarixli qərarı ilə təsis edilmiş Ədliyyə Nazirliyi sabit fəaliyyət göstərməyə başlamış, ədliyyə işi təkmilləşdirilərək onun gələcək inkişafı üçün zəmin yaranmışdır. Həmçinin, 1979-cu il noyabrın 30-da isə prokurorluq orqanlarının fəaliyyətinin tənzimlənməsində mühüm qanunvericilik aktı olan "Prokurorluq haqqında" SSRİ Qanunu qəbul edilmişdir. Ulu Öndərin 1969-1982-ci illərdə Azərbaycanın rəhbəri kimi gördüyü işlər xalqın yaddaşında daim qalacaqdır. 1982-ci ilin dekabrında isə Siyasi Büronun üzvü seçilən Heydər Əliyev SSRİ Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini vəzifəsinə təyin edilmiş, bu vəzifədə işləyərkən Heydər Əliyev SSRİ-nin iqtisadi, sosial və mədəni həyatının ən mühüm sahələrinə rəhbərlik etmişdir. Heydər Əliyev 1987-ci ilin oktyabrında Sovet İttifaqı Kommunist Partiyası Mərkəzi Komitəsi Siyasi Bürosunun və şəxsən baş katib Mixail Qorbaçovun yeritdiyi siyasi xəttə etiraz olaraq tutduğu vəzifələrdən istefa vermişdir. Bundan sonra, Ulu Öndərin hakimiyyətdə olmadığı illər Azərbaycan üçün çox ağır olmuş, xalq olaraq köçə, torpaq itkisinə, soyqırırma məruz qalmışdır. Sanki keçmiş, faciəvi tarix təkrarlanmış, millət olaraq süqutun, yox olmağın astanasına gəlmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin hakimiyyətdə olmadığını şans kimi dəyərləndirilən ermənilər və onun havadarları xalqımıza qarşı xain planlarını və cinayətkar niyyətlərini həyata keçirmiş, nəticədə bir milyon vətəndaşımız qaçqın və məcburi köçkün vəziyyətinə düşmüş və 20 faiz torpaq itkisi baş vermişdir. Hakimiyyətdə olmadığı tarixlərdə belə xalqın başına gətirilmiş bəlalara hər zaman haqq səsini ucaldan Heydər Əliyev 1990-cı il yanvarın 19-dan 20-nə keçən gecə sovet qoşunlarının Bakıda törətdiyi qanlı faciə, cinayətlə əlaqədar, yanvarın 21-də Azərbaycanın Moskvadakı nümayəndəliyində həyatının təhlükə altında olmasına baxmayaraq bəyanatla çıxış edərək, Azərbaycan xalqına qarşı törədilmiş cinayətin təşkilatçıları və icraçılarının cəzalandırılmasını tələb etmişdir. O, Dağlıq Qarabağda yaranmış kəskin münasibətli vəziyyətlə bağlı SSRİ rəhbərliyinin ikiüzlü siyasətinə etiraz əlaməti olaraq, 1991-ci ilin iyulunda Sovet İttifaqı Kommunist Partiyasının sıralarını tərk etmişdir. 1990-cı il iyulun 20-də Bakıya qayıdan Heydər Əliyev iki gün sonra Naxçıvana yola düşüb, həmin ildə də Azərbaycan SSR xalq deputatı və Naxçıvan MSSR xalq deputatı seçilmiş, 1991-ci il sentyabrın 3-də Heydər Əliyev Naxçıvan Muxtar Respublikası Ali Sovetinin sədri

seçilib və müvafiq qanunvericiliyə əsasən həm də Azərbaycan Respublikası Ali Soveti sədrinin müavini olmuşdur. Bu vəzifədə o, 1993-cü ilə kimi çalışmış, Naxçıvanın blokadadan çıxarılmasına və işğal altına düşməməsi üçün fəvqəltəbii güclə çalışmış və buna nail olmuşdur. Həmin müddətdə Ulu Öndər Heydər Əliyev Naxçıvandan Azərbaycan xalqının azadlıq, müstəqillik uğrunda mübarizəsinə rəhbərlik etmişdir. Ulu Öndər Heydər Əliyevin müdrik, uzaqgörən siyasəti sayəsində muxtar respublikanın adından "sovet sosialist" sözləri çıxarılarq, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin üçrəngli, aypara və səkkizguşəli ulduz nişanlı bayrağı dövlət bayrağı kimi qəbul edilmiş və bu barədə Azərbaycan parlamenti qarşısında qanunvericilik təşəbbüsü qaydasında məsələ qaldırılmışdır. Ulu Öndər Heydər Əliyev Azərbaycan Ali Sovetinin 1991-ci il fevralın 5-də açılmış sessiyasında çıxışında mövcud siyasi vəziyyəti əhatəli təhlil etmiş, böhranın, habelə, Dağlıq Qarabağ münaqişəsinin səbəblərini, SSRİ və respublika rəhbərlərinin yol verdiyi ciddi qüsurları və onları aradan qaldırmağın, təcavüzkar Ermənistanla qarşı müdafiə mövqeyindən çıxıb birlikdə mübarizə aparmağın vacibliyini qeyd etmişdir. Heydər Əliyev 1992-ci il noyabrın 21-də Yeni Azərbaycan Partiyasının Naxçıvan şəhərində keçirilmiş təsis konfransında partiyanın sədri seçilmiş, 1993-cü ilin may-iyun aylarında ölkədə vətəndaş müharibəsi və müstəqilliyin itirilməsi təhlükəsi yarandığına görə, Azərbaycan xalqı Heydər Əliyevin hakimiyyətə gətirilməsi tələbini irəli sürmüş və ölkənin o dövrdəki rəhbərliyi onu Bakıya dəvət etməyə məcbur olmuşdur. Heydər Əliyev 1993-cü il iyunun 15-də Azərbaycan Respublikası Ali Sovetinin sədri seçilib, iyunun 24-dən isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin

səlahiyyətlərini həyata keçirməyə başlamış, 1993-cü il oktyabrın 3-də ümumxalq səsverməsi nəticəsində Heydər Əliyev Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilmişdir.

Ulu Öndər dövlət müstəqilliyinin əldə edilməsi qədər onun qorunub saxlanması çətin olduğunu bildiyi üçün istər ordu quruculuğu, istərsə də iqtisadi müstəqilliyin əldə olunması istiqamətində növbəti dəfə çox mühüm addımlar atmışdır. Ümummilli Lider ilk növbədə, ölkədə ictimai-siyasi sabitliyin bərpası

istiqlamətində gərgin iş aparmış, qeyri-qanuni silahlı dəstələr zərərsizləşdirilmiş, respublikamızın sosial-iqtisadi yüksəlişinə yol açan ən mühüm amil kimi cəmiyyətdə ictimai-siyasi sabitlik bərqərar edilmişdir. Dövlət çevrilişlərinin qarşısı alınmış, Azərbaycan vətəndaş müharibəsi təhlükəsindən xilas olmuşdur. Müstəqil dövlətimizin ərazi bütövlüyünün bərpası və Ermənistan silahlı qüvvələrinin hücumlarının qarşısının alınması, ölkənin müstəqilliyinin qorunub saxlanması üçün ordu quruculuğu istiqamətində kompleks tədbirlər həyata keçirilmişdir. Ulu Öndər bir ictimai-iqtisadi formasıyadan digərinə keçid dövründə respublikanın qarşısında duran strateji vəzifə və hədəfləri düzgün müəyyənləşdirməklə, dünyanın qabaqcıl dövlətlərinin təcrübəsində sınaqdan uğurla çıxmış, müsbət nəticələri sübut olunmuş inkişaf kursunun Azərbaycan gerçəkliyinə adekvat modelini yaratmışdır. Öndərin hakimiyyətə gəlişi ilə öncə ölkədəki ictimai-siyasi sabitlik təmin etmiş, sonra iqtisadi inkişafı təmin etmək məqsədilə sahibkarlar üçün əlverişli investisiya mühiti yaratmış, qanunvericilik bazasının formalaşdırılmasına start verilmişdir. Azərbaycanın müharibə şəraitində olmasına baxmayaraq böyük dövlətlərin iqtisadi maraq dairəsinə çevirmiş və ardıcıl, məqsədyönlü tədbirlər görmüşdür.

Ulu Öndər 1994-cü ildə İran, Rusiya, Böyük Britaniya, ABŞ kimi dövlətlərin maraqları bir müqavilədə – “Əsrin müqaviləsi”ndə bacarıqla uzlaşdırmışdır. Bu uzlaşma sonrakı illərdə Azərbaycanın hasilat sektorunda onlarla yeni müqavilələrin imzalanmasını, 1995–2016-cı illərdə ölkənin neft-qaz sektoruna 68.2 milyard dollar xarici investisiyanın axmasını təmin etmişdir. 1999-cu ilin noyabrında Türkiyənin İstanbul şəhərində keçirilmiş ATƏT-in Sammitində ABŞ, Türkiyə, Azərbaycan, Gürcüstan, Qazaxıstan və Türkmənistanın prezidentləri tərəfindən Bakı-Tbilisi-Ceyhan (BTC) “Əsas İxrac Neft Kəməri”nin çəkilişi haqqında dövlətlərarası Müqavilə imzalanmışdır. 2002-ci ilin sentyabrın 18-də Bakıda, Səngəçal terminalında Ümummilli Liderimiz Heydər Əliyevin,

Türkiyə və Gürcüstan prezidentlərinin iştirakı ilə Bakı-Tbilisi-Ceyhan ixrac neft kəmərinin təməl daşı qoyulmuşdur.

Bu gün Ümummilli Lider Heydər Əliyevin müəllifi olduğu neft strategiyasını Prezident İlham Əliyev uğurla davam etdirməkdədir. Yeni neft strategiyasının uğurlu icrası sayəsində ölkəmiz iqtisadi imkanlarını daha da artırmış, Avropanın etibarlı tərəfdaşına çevrilmişdir. Neft-qaz sektorunda həyata keçirilən çoxmilyardlı layihələr bu sahəyə bağlı olan və olmayan digər sahələrin də inkişafına təkan vermişdir. Azərbaycanda makroiqtisadi sabitliyin təmin olunması, iqtisadi idarəetmədə islahatların aparılması istiqamətində Ulu Öndərin atdığı digər addım Dünya Bankı qrupu və Beynəlxalq Valyuta Fondu ilə uğurlu əməkdaşlığın qurulması olmuşdur. Bu əməkdaşlıq sayəsində Azərbaycan 1990-cı illərin ortalarından etibarən iqtisadi islahatları həyata keçirmək üçün böyük ehtiyac duyduğu yüz milyonlarla dollar güzəştli kreditləri əldə edə bilmişdir. Sonrakı mərhələdə bu qurumlar ölkə iqtisadiyyatının müxtəlif sektorlarında icra olunan layihələrə milyardlarla dollar vəsait ayırdılar. Məhz Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə Azərbaycanda böyük özəlləşmə və torpaq islahatı başlanmış, ölkəmiz MDB məkanında torpaq islahatlarına başlayan ilk respublika olmuşdur. Bunun nəticəsində 3,5 milyona yaxın vətəndaşımız ən yararlı və münbit torpaqları ilə təmin edilərək torpaq mülkiyyətçisi olmuşdurlar. Ulu Öndər tərəfindən 17 iyun 1996-cı il tarixli “İstehsal, xidmət, maliyyə-kredit fəaliyyətinə dövlət nəzarətinin qaydaya salınması və əsassız yoxlamaların qadağan edilməsi barədə” Fərman imzalamışdır. Bununla da iqtisadiyyatın, sahibkarlığın inkişafına mane olan əsassız amillər aradan qaldırılmışdır. Ulu Öndərin təşəbbüsü ilə sahibkarlığın inkişafına dair dövlət proqramları qəbul edilmişdir. Ölkə daxilində atılan bu addımlarla yanaşı, Ulu Öndər Heydər Əliyevin məqsədyönlü və uzaqqörən xarici siyasət strategiyası sayəsində Azərbaycan beynəlxalq hüququn tamhüquqlu subyektinə və beynəlxalq münasibətlər sisteminin müstəqil tərəfdaşına çevrilmişdir. Ümummilli Liderimiz ölkəmizin sahib olduğu xarici siyasət resurslarından səmərəli surətdə istifadə edərək Azərbaycanı dünya miqyasında sayılan və istinad edilən tərəfdaş ölkələrdən birinə çevirmişdir. Bunu nəticəsi idi ki, 1996-cı il dekabrın 2-4-də Portuqaliyanın paytaxtı Lissabon şəhərində ATƏT-in növbəti zirvə toplantısında Azərbaycan Respublikasının Prezidenti Heydər Əliyev çevik və dəqiq diplomatik addımları sayəsində Azərbaycanın Qarabağla bağlı mövqeyi dünya birliyi tərəfindən müdafiə olunmasına nail olmuşdur. Ermənistan istisna

olmaqla, ATƏT-in üzvü olan 53 Avropa ölkəsi Dağlıq Qarabağ probleminin həll edilməsində Azərbaycanın milli mənafələrini əks etdirən prinsipləri açıq şəkildə dəstəkləmişdir.

Zaman keçdikcə Azərbaycan Cənubi Qafqaz bölgəsinin hərbi-siyasi təhlükəsizliyini təmin edən aparıcı qüvvəsinə çevrilmişdir. Bununla yanaşı, ölkəmiz regionda reallaşdırılan transmilli layihələrin mərkəzi oyunçusu qismində çıxış etməklə Cənubi Qafqazda yeni formatlı və keyfiyyətli əməkdaşlıq platformalarının gerçəkləşməsinə təkan vermişdir. Bir sözlə, Ümummilli Lider Heydər Əliyevin pragmatik xarici siyasət strategiyası Azərbaycanı dünya siyasətinin layiqli təmsilçilərindən birinə çevirmişdir. Bu da kimsəyə sirr deyil ki, Ümummilli Lider Heydər Əliyev bir lider, siyasi xadim kimi hər zaman Azərbaycan iqtisadiyyatının inkişafına böyük önəm vermişdir. Ulu Öndərin müstəqil Azərbaycanın hüquqi və siyasi-iqtisadi suverenliyinin təmin olunması prosesi daha da sürətlənmişdir.

Azərbaycanın hüquqi və dünyəvi dövlətə çevirilməsi istiqamətində də fundamental addımlar atılmışdır. Ölkədə geniş vüsət almış cinayətkarlığın bütün ünsürlərinə qarşı qəti mübarizə aparmaq üçün 1994-cü ildə imzaladığı xüsusi Fərman qanunçuluğun və hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsində əsaslı dönüş yaratmışdır. Eyni zamanda, milli dövlətçiliyin inkişafında korrupsiyanın aradan qaldırılmasının əhəmiyyəti nəzərə alınaraq bu ümumbəşəri sosial bəla ilə mübarizəyə başlanılmışdır. Hüquqi və dünyəvi dövlətin qurulması istiqamətində, Ulu Öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi altında 1995-ci ilin 12 noyabrında ümumxalq səsverməsi yolu ilə müstəqil Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası qəbul edilmişdir. Bununla da dövlətimizin tarixində hakimiyyət bölgüsü prinsipini, demokratik, hüquqi və dünyəvi dövlət quruculuğunun hüquqi əsaslarını, insan hüquq və azadlıqlarının qeyd-şərtsiz təmin olunmasının bünövrəsini qoymuşdur. Azərbaycan demokratik, hüquqi, dünyəvi dövlət kimi ilk dəfə olaraq insan hüquqlarının prioritetliyini və hakimiyyət bölgüsünü özünün gələcək inkişaf yolu kimi seçmişdir. Demokratik tələblərə tamamilə cavab verən bu ali sənəd müstəqil Azərbaycanın ilk Konstitusiyası kimi tarixilik qazanmışdır. 1995-ci ildə müstəqil Azərbaycanın parlamentinə keçirilən ilk seçkilər isə dövlət müstəqilliyinin möhkəmləndirilməsi prosesinin hüquqi bazasının yaradılmasına daha geniş imkanlar açmışdır. Bu hadisə dövlət müstəqilliyinin prioritet istiqamətlərini müəyyənləşdirmək və həyata keçirmək yolunda əsas istinad mənbəyi rolunu oynamışdır. Bununla da Azərbaycanın dünya dövlətləri sırasında özünəlayiq yer tutması, beynəlxalq münasibətlərin subyektinə çevrilməsi istiqamətində ardıcıl fəaliyyətin əsası qoyul-

muşdur. Ulu Öndər Heydər Əliyevin humanist siyasəti sayəsində 1995-ci ilin may ayında əfv və amnistiya təsisatları bərpa edilmişdir. 1995–1997-ci illərdə Azərbaycan insan hüquq və azadlıqlarının, demokratik təsisatların təminatı ilə bağlı bir sıra beynəlxalq konvensiyalara, sazişlərə qoşulmuşdur. 1996-cı il fevralın 21-də Heydər Əliyevin təşəbbüsü ilə yaradılan hüquqi islahatlar komissiyası hüquqi islahatların prioritetlərini müəyyən edərək və Sovet İttifaqından qalmış hüquq sisteminin fəlsəfəsini tamamilə dəyişdirmişdir. Hərtərəfli fəaliyyət, gərgin zəhmət nəticəsində qanunvericilik tədbirləri çərçivəsində vacib qanunların layihələri hazırlanmış və nüfuzlu beynəlxalq qurumlarda ciddi ekspertizadan sonra qəbul edilmişdir. Onun rəhbərliyi ilə aparılmış məhkəmə-hüquq islahatı nəticəsində keçmiş sovetlər birliyindən miras qalmış ölkənin hüquq sistemi demokratik prinsiplər əsasında tamamilə yenidən qurulmuşdur.

Hüquq sisteminin islahatı nəticəsində ölkədə birinci instansiya, apellyasiya və kassasiya instansiyalarından ibarət yeni 3 pilləli müstəqil məhkəmə sistemi yaradılmışdır. Ulu Öndər Azərbaycan Respublikasında insan hüquqlarının təmin edilməsini ümumdövlət vəzifəsi hesab edərək, ilk dəfə insan hüquqları üzrə müvəkkil institutunun təsis edilməsi barədə 22 fevral 1998-ci il tarixli “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” Fərman imzalanmışdır. 18 iyun 1998-ci il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmiş “İnsan Hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı”nda İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkil təsisatının yaradılması nəzərdə tutulmuşdur. 28 dekabr 2001-ci il tarixdə Azərbaycan Respublikası Milli Məclisi tərəfindən “Azərbaycan Respublikasının İnsan Hüquqları üzrə Müvəkkili (Ombudsman) haqqında” Konstitusiya Qanunu qəbul edilmiş, 5 mart 2002-ci ildə isə Ulu Öndər tərəfindən bu Qanunun tətbiq edilməsi haqqında Fərman imzalanmış və beləliklə də insan hüquqlarına riayət olunması üzərində parlament nəzarətini təşkil etmək üçün demokratik dövlətlərin hüquq sistemində mühüm rol

oynayan qeyri məhkəmə müdafiə mexanizmi insan hüquqları müvəkkili (Ombudsman) təsisatı yaradılması başa çatdırılmışdır. Bütün bunlar isə ölkəmizdə insan və vətəndaş hüquq və azadlıqlarının təmini və gücləndirilməsi istiqamətində əhəmiyyətli faktor kimi çıxış etmişdir. Azərbaycan Respublikasının insan hüquqlarının qorunması sahəsində əldə etdiyi ən mühüm nailiyyətlərdən biri də BMT və Azərbaycan hökuməti arasında 1998-ci ilin avqustunda imzalanmış “İnsan hüquqları və demokratiyanın dəstəklənməsi sahəsində birgə layihə haqqında” memorandum olmuşdur. Həmin memorandumda əsasən, BMT insan hüquqlarını dəstəkləmək və müdafiə etmək sahəsində ümumi biliklərin və potensialın Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması, prosedur və hesabatlar sisteminin təkmilləşdirilməsi, mülki cəmiyyətin inkişafı və digər məsələlər sahəsində Azərbaycan Respublikası hökuməti ilə birgə tədbirlər həyata keçirmişdir. 1998-ci ilin 22 fevralında Ümummilli Lider Heydər Əliyev “İnsan və vətəndaş hüquqlarının və azadlıqlarının təmin edilməsi sahəsində tədbirlər haqqında” fərman imzalamış, insan hüquqları sahəsində həyata keçirilən tədbirlərin istiqaməti və konsepsiyası müəyyən edilmişdir. Bu sənədlə insan hüquqları məsələsi ümumdövlət səviyyəsinə qaldırılmışdır. 1998-ci il 18 iyul tarixdə isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanı ilə “İnsan hüquqlarının müdafiəsinə dair Dövlət Proqramı” təsdiq olunmuşdur. Dövlət Proqramına əsasən, Azərbaycanın qoşulduğu konvensiyalara və qəbul etdiyi qanunvericilik aktlarına, eyni zamanda Konstitusiyanın müddəalarından irəli gələn tələblərə müvafiq olaraq insan hüquqlarının müdafiəsi sahəsində görülən işlərin səmərəliliyi daha da artırılmışdır. Ulu Öndər Heydər Əliyev 1993-cü ildən tətbiqinə moratorium qoyduğu ölüm hökmü 1998-ci il fevralın 10-da tamamilə ləğv edilmiş, Azərbaycan bütövlükdə Şərqdə bu qətiyyətli və tarixi qərara imza atan ilk ölkə olmuşdur. Yüksək humanizmin və insanpərvərlik örnəyinin bariz ifadəsinə çevrilən bu addım Azərbaycanın beynəlxalq nüfuzunu yüksəltmiş, 2001-ci ilin 25 yanvarında müstəqil respublikamız Avropa Şurası kimi mütəbər beynəlxalq təşkilata tamhüquqlu üzv qəbul edilmişdir. Avropa insan hüquqları Konvensiyasına qoşulmuş və bununla Avropa İnsan hüquqları Məhkəməsinin yurisdiksiyasını qəbul edilməsi prosesini daha da sürətləndirmişdir. Milli insan hüquqları standartlarının Avropa İnsan hüquqları konvensiyasına uyğunlaşdırılması məqsədilə 2002-ci il dekabrında “İnsan hüquq və azadlıqları haqda” Konstitusiya Qanunu qəbul edilmişdir. Ulu öndərimizin 2002-ci il 22 iyun tarixli fərmanı ilə Konstitusiyada dəyişikliklər edilməsi üçün referendum təyin olunmuşdur. Fərmanda göstərilmişdir ki, respublikamızın “İnsan hüquqlarının və əsas azad-

lıqlarının müdafiəsi haqqında” Avropa Konvensiyasına qoşulması, ölkəmizdə məhkəmə islahatlarının həyata keçirilməsi, seçki sisteminin təkmilləşdirilməsi və digər hallarla əlaqədar yeni müddəaların Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında əks etdirilməsi zəruridir. Referendumun nəticələrinə müvafiq olaraq Konstitusiyaya edilən düzəlişlər insan hüquqları və azadlıqlarının qorunmasını daha da gücləndirdi, vətəndaşlara məhkəmələrə, Ombudsmana, Konstitusiya Məhkəməsinə müraciət etmək hüququ vermiş, ölkənin seçki sistemini daha da təkmilləşdirmişdir. Sözsüz ki, bütün bunlar Ulu Öndərimiz Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu böyük islahatlardır.

Bu hüquqi islahatlar Ulu Öndər Heydər Əliyev siyasətinin davamçısı olan Prezident İlham Əliyevin rəhbərliyi altında davam etdirilməkdədir. Heydər Əliyevin irsi gələcək nəsillər üçün zəngin xəzinə olacaq onun misilsiz fəaliyyəti nəticəsində yaradılmış özül və tərəfindən əsası qoyulan siyasi kurs bugünkü dinamik sosial-iqtisadi yüksəlişin, inkişafın təməl daşını təşkil etməkdədir. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin dəfələrlə qeyd etdiyi kimi, Ulu Öndər Heydər Əliyevin siyasəti Azərbaycanın hərtərəfli inkişafına indi də xidmət etməkdədir. Ümummilli Lider Heydər Əliyevin əsasını qoyduğu iqtisadi, siyasi və hüquqi inkişaf strategiyasını sayəsində Azərbaycanın bir dövlət kimi öz ayaqları üzərində sərbəst inkişafını təmin etmişdir. Bu strategiyanın Prezidentimiz İlham

Əliyev tərəfindən bu gün də uğurla davam etdirilməsi nəticəsində Azərbaycan regionun lider dövlətinə çevrilmiş və 44 günlük Vətən müharibəsində qalib çıxaraq şanlı və qalib bir tarix yazmış, Azərbaycan 30 illik işğala son qoymuş, mürəkkəb geosiyasi vəziyyətdə ərazi bütövlüyünü bərpa etmişdir.

Tural Nəbiyev
Baş Prokurorluğun Dövlət ittihamının
müdafiəsi üzrə idarəsinin Rayon (şəhər)
məhkəmələrində dövlət ittihamının
müdafiəsi üzrə şöbəsinin prokuroru,
kiçik ədliyyə müşaviri